

december
2017

DE ROSDOEK

164

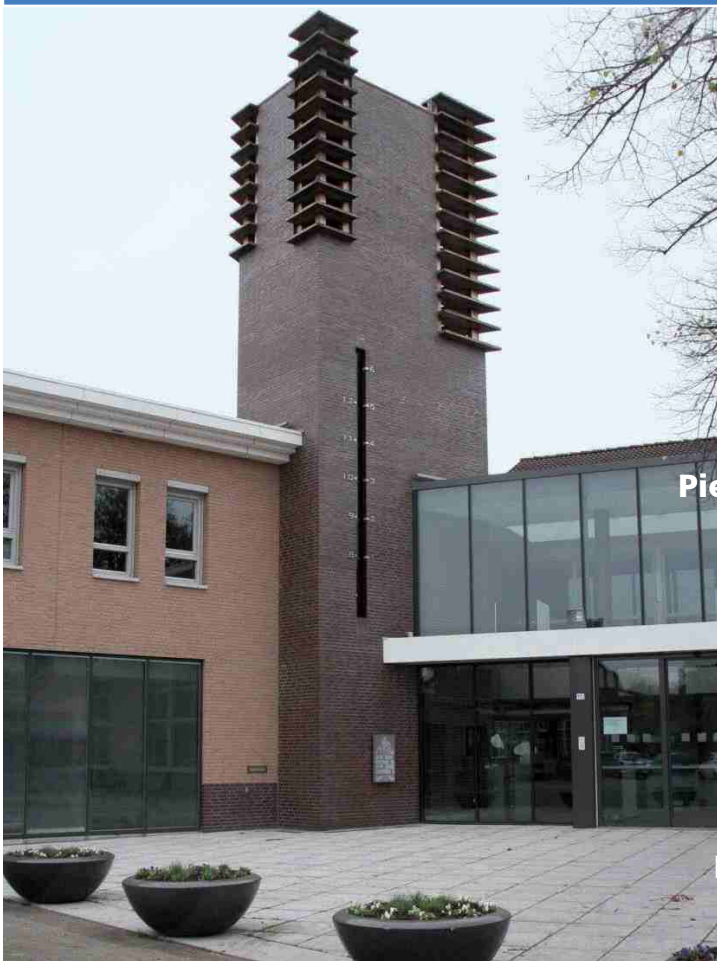
**Huizen en families
aan de Markt**
Pierre Panken
en Harrie Grielen

**Muntvondst-2
Bergeijk 1950**
Bart Beex

**Piet van Woerkum z.g.
D'n Doel**

**Het carillon-3
Een bijzondere
klokkentoren**
Cees Vermeulen
Harrie Grielen

**Heemkundige
Studiekring
De Acht Zaligheden
Het ontstaan ervan**
Kees Cornelissen

*De Rosdoek is een uitgave van Heemkundige
Studiekring "De Acht Zaligheden"*

ISSN 1384-086X

Huizen en families aan de markt - VI

Pierre Panken en Harrie Grielen4

Muntvondst Bergeijk 1950

Bart Beex12

Piet van Woerkum z.g.

D'n Doel20

Het carillon-3 : Een bijzondere klokkentoren

Cees Vermeulen, Harrie Grielen22

Heemkundige Studiekring De Acht Zaligheden**Het ontstaan ervan**

Kees Cornelissen27

Voorpagina: Toren van het gemeentehuis Eersel met zijn bijzondere klok - samen met het plein - feestelijk in gebruik genomen op 11 december 2007.

COLOFON

DE ROSDOEK is een uitgave van Heemkundige Studiekring "De Acht Zaligheden".
Verschijnt 4 x per jaar. Volgende nummer in maart 2018.

Redactie:

K. Cornelissen, Eersel, 0497 - 512208

P. Frints, Eersel, 0497 - 512197

H. Grielen, Eersel, 0497 - 512897

A. Biezen, Eersel, 0497 - 513578

E-mailadres redactie: h.grielen@gmail.com

Lay-out, Jos Castelijns, Eersel, 0497-517569-jcgrafisch@chello.nl

Secretariaat:

E. Lavrijsen, Bogerd 70, 5521 ML Eersel, 0497 – 843909

E-mail: info@hskdeachtzaligheden.nl

Website: www.hskdeachtzaligheden.nl

Heemkamer:

Gevestigd in Kempenmuseum De Acht Zaligheden, Kapelweg 2, 5521 JJ Eersel

Contributie:

€ 25,00 per jaar (€ 14,00 per jaar voor medelid op hetzelfde adres)

Giften:

De Studiekring is aangemerkt als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).

Bankrekening: NL83ABNA0624742407 t.n.v. De Acht Zaligheden te Eersel

Mededelingen van het bestuur en/of agenda ALV ontvangt u per e-mail of zijn in te zien op onze website.

NIEUW REDACTIELID

Annie Hurkmans is in 1943 in Veghel geboren. Daar volgde ze de MMS, de toenmalige Middelbare Meisjes School en studeerde vervolgens geschiedenis aan de Leergangen in Tilburg. Ze behaalde er in 1966 het diploma en begon in hetzelfde jaar als docente geschiedenis op Koningshof. Ze bleef er tot 2005, al gaf ze nog op andere scholen les, o.a. op het Rythoviuscollege. Ze trouwde met Jan Biezen en woont al jaren met veel genoegen op de Hees. Ze houdt van klassieke muziek en zingt ook zelf in een koor.

Geschiedenis is nog steeds haar grote passie, naast “historische” reizen. Ze coördineerde jarenlang een netwerk van internationale scholen in het kader van het Europese “Comenius” programma. Uitwisseling van leerlingen hoorde daarbij.

Na haar pensionering kreeg ze meer tijd voor hsk “De Acht Zaligheden”, waar ze vanaf 1971 al lid is. Sinds 2006 profiteert ook de Archeologische Werkgroep van haar kennis. Annie heeft een tweemaandelijks overleg met de gemeente kunnen opstarten en speurt, eveneens samen met de gemeente, actief naar ons “archeologische erfgoed”. Ze houdt van klassieke muziek en zingt ook zelf.

Annies onderwijsbloed stroomt intussen nog volop. Niet alleen vertelt ze graag verhalen aan haar kleinkinderen, maar doet dat ook in de Jacobus – en Willibrordusschool. Dit laatste in het kader van de Stichting 4-5 Mei.

“Vertellen” zal ze in de Rosdoek net zo graag. Niet oppervlakkig, maar altijd goed onderbouwd. Haar artikelen over mejuffrouw Mirandolle laten dat al zien: gedegen en interessant. Zo wil ze dat graag.

Annie, van harte welkom in onze Rosdoek-redactie. We kunnen je inzet goed gebruiken en kijken ernaar uit om samen aan ons mooie blad te werken !

Redactie

HUIZEN EN FAMILIES AAN DE MARKT

VI Markt 17 en verder

Het zal een wandelaar over de Markt zeker niet ontgaan: een mooi, niet al te groot huis dat in muurankers zijn leeftijd laat zien. Het is het enige huis met een geboortelaar. Het geeft 1699 aan. Dat zijn meer dan drie eeuwen en dat vraagt op voorhand al om respect. Er zijn meer panden waarvan historische vermeldingen op respectabele ouderdom wijzen, maar geen enkele gevel laat dat zien zoals Markt 17 dat doet. Overigens heeft menig beschouwer gemeend, dat het huis wellicht nóg ouder is. Is de eerste 9 niet iets anders dan de tweede? En lijkt die eerste 9 ook niet verdacht veel op de 6 die ervoor staat? Aan het slot van deze bijdrage komen we erop terug.

Zoals steeds begint de kadastraal vastgelegde historie van het huis in 1832. Het staat dan op naam van (de weduwe) Jan Maas en omvat de percelen met nummer F122 huis, schuur, erf ter grootte van 19.70 are en F123 tuin van 03.50 are. Daarna wordt het wat ingewikkelder om te volgen, maar we doen ons best.

Al tamelijk snel doet de familie Aarts zijn intrede. Die begint met Hendrik de Erven, particulier in Eersel. Daarna komen Sebastiaan, landbouwer/looier, Hendrikus, eveneens looier en Henrica, zonder beroep. De looierij wordt later bij F122 apart vermeld. De kadastrale hulpkaarten laten zien, dat deze bijgebouwen – later weer gedeeltelijk afgebroken - verder reikten dan die van de naaste buurman. Met de enorme diepte van de percelen aan beide zijden van de Markt, maakte dat ook niet zo veel uit.

In 1836, 1839 en 1880 zijn er boedelscheidingen, in 1892 is er sprake van bijbouw. Beide percelen F122 en F123 worden dan verenigd in een nieuw kadastraal nummer F848, huis, looierij en tuin tezamen 23.20 are groot. In 1909 volgt verkoop aan de familie Stravens, waarover verderop meer.

Hebben Aarts en Maas iets met elkaar?

De registers van Burgerlijke Stand en Bevolking bieden houvast voor bovengenoemde Sebastianus Aarts. Hij is in 1808 in Eersel geboren en daar in 1878 ook overleden. Hij trouwde in 1835 in Valkenswaard de vijf jaar oudere Anna Lucia van Best*1803. Zij overleed ook in Eersel, vijf jaar eerder dan haar man. Sebastianus' ouders waren Hendrik(us) Aarts en Cornelia Maas. Anna Lucia was de dochter van Johannes van Best en Hendrina (Hendrika) Daams/Daems, in die tijd zeker een welbekende Val-

Deze oude foto is van voor de restauratie 1965/70 en hier is nog 1669 te lezen. Is dit de bron van latere speculaties?

kenswaardse familie. Uit het huwelijk Aarts-van Best zijn vier kinderen bekend: Hendrikus*1836, Maria Cornelia*1840, Hendrika*1844 en Johanna Maria*1847.

Is moeder Cornelia Maas misschien een dochter van (de weduwe) Jan Maas genoemd in 1832? Dan zou de cirkel rond zijn. Immers, in die tijd was de gehuwde vrouw "onbekwaam" voor (rechts)handelingen. Bekwaam, dat was alleen de man.

Dan moest dus bij de boedelscheiding van 1836 – zie boven – het onroerend goed dat háár toekwam, wettelijk op naam van de schoonzoon/haar man Hendrik Aarts komen. Bij diens overlijden kwam – wederom naar alle waarschijnlijkheid - het onroerend goed bij boedelscheiding in 1839 op naam van een van de Erven Hendrik, dan wel Sebastianus Aarts. Tenslotte volgen bij de verdeling in 1880 diens kinderen Hendrikus en Henrica en cons..

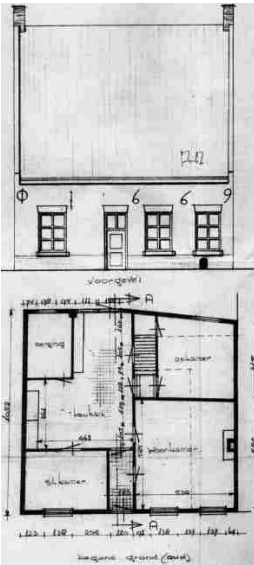
Bij het napluizen is tevens gebleken, dat Franciscus Aarts burgemeester van Eersel van 1869 tot 1884 een broer is van Sebastiaan. En hoe het met Cornelia Maas, dochter van Jan Maas, precies zit? Dat is hopelijk in een volgende Rosdoek duidelijk.

Een halve eeuw Stravens

Zoals gezegd wordt het onroerend goed F848 groot 23.20 are, bestaande uit huis, looierij en tuin, in 1909 verkocht aan Ludovicus Johannes Stravens, postbode in Eersel. In 1901 is hij getrouwd met Wilhelmina Bakkers*1864. Zij overlijdt echter kort nadien, in 1902, en hij hertrouwt een jaar later met Antonia Maria Maas (1870-1941). Uit beide huwelijken zijn er overlijdens van kinderen op jeugdige leeftijd, maar de vijf bekend gebleven nakomelingen zijn allen uit het tweede huwelijk.

Aan de oudste, Johannes FC*1904 en schilder van beroep, worden in 1948 huis en tuin F848 toebedeeld. Ook elders op de Markt heeft Stravens

1 Oorschot J.M.P. van, Vorstelijke vliegers en Valkenswaardse valkeniers; Tilburg 1974 [Zuidelijk Hist.Contact]. In hfdstk III, De maatschappelijke positie van de valkenier in Valkenswaard, pp 151 ev. rekent hij Daams/Daems bij de vijf meest vooraanstaande valkeniersgeslachten.

Opmetingstekening oude situatie ten behoeve van restauratie.

bezit gehad. Dat was nummer 25, met huis, stal, tuin, wei- en bouwland.

In 1965 komt het gehele onroerend goed van Markt 17 aan de gemeente Eersel, die het huis met een stuk tuin in 1971 doorverkoopt aan Bernardus PH Hens, leraar tekenen aan het Rythoviuscollege. De verkoop betekent ook nieuwe vernumming: het perceel wordt F2396. Huis, atelier en tuin zijn dan tezamen nog 04.30 are groot.

Deze transactie aan Hens heeft indertijd nog enig stof doen opwaaien. In september '69 staat in het Eindhovens Dagblad dat een historisch pand aan de Markt binnenkort wordt verkocht.² In feite is het slechts een foto met onderschrift van wat een week later in de raad aan de orde zal komen. Er ligt al een voorlopige overeenkomst met de aspirant-koper. Het college van B.en W. denkt, dat deze het pand met respect voor het historische zal restaureren. Restauratie moet, want in de huidige

staat is het niet meer bewoonbaar.

Nauwelijks een week later weet de krant te melden, dat er méér liefhebbers voor het object zijn. Een raadslid verklaart "... iemand die fl.28.000,= voor dit pand geeft al voor gek, maar als er nou zijn die nog meer willen betalen...."³. Hij wil ook meer weten over waarom en hoe. Het antwoord is helder. De gemeente zou het geheel nooit rendabel kunnen maken. De kosten van restauratie zijn voorlopig op fl 40.000 geschat en – misschien wel de belangrijkste overweging - het gemeentebestuur heeft er vertrouwen in, dat het huis bij Hens in goede handen is en keurig gerestaureerd zal worden. De raad gaat unaniem akkoord.

Achterkant Markt 17

² Eindhovens Dagblad van 27 september 1969

³ Idem van 4 oktober

Verdwenen schoons

We moeten een flinke sprong maken. Vanaf Markt 17 tot aan huisnummer 29 – de voormalige sigarenfabriek van Aarts (later is hier de eerste échte bibliotheekvoorziening voor Eersel geweest) herinnert helaas niets meer aan de karakteristieke panden die er eertijds stonden. Gesloopt en vervangen door o.m. de nieuwbouw van de Rabobank, een bouw die qua ontwerp en uitvoering de sfeer van de oude Markt voorgoed en totaal heeft weggevaagd

Markt 21, een imposant en statig herenhuis, voorheen met tuin en ruimte in groen land doorlopend tot aan de toenmalige Laaghuissche straat, is nu een restaurant. De beschrijving van dit nog altijd markante huis is te verbinden met de Eerselse notarissen die er woonden en kantoor hielden. We bewaren die bespreking voor een volgende Rosdoek en gaan nu eerst verder met de drie al jaren verdwenen pandjes-met-een-puntgevel.

Elk huisje een eigen nering

Markt 23 is het eerste van dit drietal. In 1832 staat het op naam van Jan Babtist van Moll, schoenmaker, en omvat de kadastrale percelen F113, huis en erf van 01.90 are en tuin F114, die 10.40 are groot is. Deze nummering blijft bij twee elkaar opvolgende verkopen: eerst aan Johannes Bernardus Antonius Smaelhout, commies van 's Rijks Belastingen en aan klompenmaker Johannes/Jan/ "Jaan" van Laarhoven en diens familie uit Oirschot. Jaan is er in 1822 geboren, maar trouwt in Eersel (1857) met Maria Nooijen*Gestel 1827 en overlijdt hier in 1899. Pas daarna komt er verandering. Wilhelmus Wilhelmuszoon Aarts uit Oostelbeers krijgt voor het huis, schuur, stal en tuin een nieuw kadastraal nummer: F903 groot 12.30 are.

In 1917 wordt het verkocht. Johannes Leonard Huijbers, caféhouder in Eersel, is de koper. Na drie jaar komt het op naam van Johannes Cornelis Huijbers, slager uit Middelbeers. Daarmee krijgt het pand een bestemming die het langere tijd zal houden. Vanaf 1935 woont Antonius J.J Budde-meijer er. Hij is afkomstig uit Boxtel en is slager/veehandelaar van beroep. Een viertal jaren later vertrekt hij met zijn gezin naar Eindhoven. In datzelfde jaar vestigt Josephus Cornelis van Nunen, eveneens slager/veehan-

Drie al jaren verdwenen pandjes-met-een-puntgevel.

delaar er zich.

In 1940 wordt het pand gekocht door Francis van Nunen, landbouwer en wethouder uit Steensel en vader van Josephus Cornelis. Deze laatste wordt in 1951 na scheiding en deling de eigenaar en is hij in 1965 ook de verkoper aan de toenmalige Boerenleenbank te Eersel. In de herinnering van de alderoudste inwoners leeft nog het beeld van paarden die in het achtergelegen gebied rondsprongen totdat het moment van verkoop – of van slachten! - er was. Het was in zekere zin ook vertrouwd, want aan de overzijde van de Markt, bij slager Verweijen, was het immers niet veel anders.

Variëteit in bewoning

Ook het tweede huisje met puntgevel – Markt 25 – heeft gevarieerde bewoning gekend. Het zijn de percelen F111, tuin, groot 04.01 are en F112, huis en erf, van 01.37 are. Twee spinsters, Margo en Johanna M. van den Boom, zijn de kadastraal oudst bekende bewoonsters.

In 1836 koopt bakker Franciscus Peeters het pandje. Na hem de families Vrijssen: Cornelis, werkman uit Eersel, Johannes, bakkersknecht uit 's-Heerenberg en Antony, metselaar en herbergier uit Eersel. In 1895 verkregen de Vrijssens ook het achtergelegen perceel F70, wei- en bouwland ter grootte van 38.20 are. Het was van J.C.de Krom en kort daarvoor in bezit van notaris J.A. Verhoeven.

Stravens koopt in 1904 het pand Markt 25, maar in 1916 gaan de huis- en tuinpercelen F111 en F112 over aan Cornelis Corsten, sigarenmaker/-fabrikant en een tiental jaren later ook het wei- en bouwland F70 aan Godefridus (Willemzn) Verstappen, gehuwd met Cato van Assouw.

Corsten *Eersel 1887 en gehuwd met Wilhelmina M. Verwimp uit Duizel, koopt in 1916 het bouwland F110 erbij. Het is 38.10 are groot. In 1931 verkoopt hij alle drie de percelen aan Theodorus Schut*1886, electricien in Eersel. Schut is getrouwd met Wilhelmina M. Garritsen*1885 en vestigt zich in 1930 in Eersel. Hij is afkomstig uit Bergh, heeft een flink gezin: zes kinderen zijn nog in Bergh geboren, het zevende komt hier ter wereld. Ook overlijdt een van zijn kinderen hier. Schut staat bekend, zo is het ook in de notulen van de gemeenteraad te lezen, als een actief raadslid. In het Eersel van de jaren '30 een opmerzaam, maar ook opmerkelijk persoon. Later verhuist hij nog naar de overzijde van de Markt. Tien jaar later worden dan alle percelen verkocht aan Johannes Cornelis van Kruijsdijk in Veldhoven, sigarensorteerder van beroep. Weer enkele jaren later – in 1948 – koopt buurman en slager/veehandelaar Van Nunen het geheel F110, 111 en 112. In 1965 wordt de Boerenleenbank ook hiervan de eigenaar.

Markt 27, laatste van de drie

In 1832 staan F108, huis, erf van 04.36 are en F109 tuin van 03.91 are en F103, weiland van 47.00 are op naam van Cornelus Slegers, landbouwer te Eersel. Vervolgens volgt verkoop aan Willebrordus Slegers, eveneens landbouwer en in 1895 wordt Josephus Jansen, timmerman, de nieuwe eigenaar.

De percelen F108 en F109 worden door herbouw verenigd en krijgen een nieuw nummer: F869 voor huis, werkplaats, erf en tuin ter grootte van 08.27 are.

Hendrikus van Empel, huisschilder, koopt in 1919 het geheel. Hij is – en de naam geeft dat al enigszins aan – niet “van hier”. Hij is in 1876 in Helvoirt geboren, in Eersel in 1906 gehuwd met Wilhelmina Maria Jansen en dertig jaar later ook hier overleden. In 1920 geeft Van Empel aan Josephus Jansen en zijn echtgenote Elisabeth Hoeks een recht van gebruik en bewoning. Het zijn de ouders van zijn vrouw. Van Empels echtgenote, Wilhelmina M. Jansen, is later als weduwe nog caféhoudster. Daarna vererft een en ander verder in de familie Van Empel-Jansen.

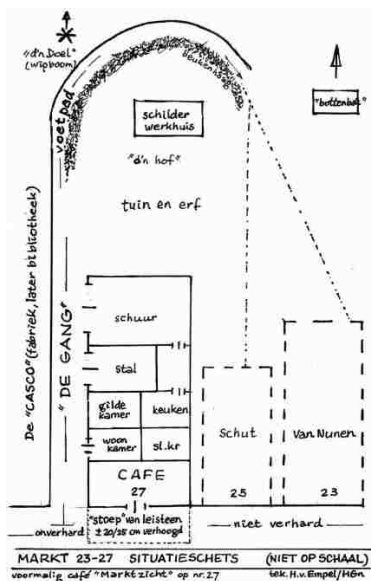
Er vindt ook vernummering plaats in F1090 tuin groot 33.00 are, F1091 tuin ter grootte van 10.70 are, F1092 erf van 03.30 are, F 1093 woning 00.14 are en tenslotte F1094, huis, schuur en erf van 08.13 are. Uiteindelijk is het Johannes Josephus Henricuszoon van Empel die alle percelen verkoopt aan de Boerenleenbank en deels aan de gemeente.

Café, gildekamer en schilderwerkhuus

Ondanks hun betrekkelijk late komst in de Eerselse gemeenschap hebben de Van Empels in korte tijd hun plaats gevonden. Het was met 11 kinderen een flink gezin. De oudste, Johannes Josephus*1907, was de vader van Harry over wie hierna meer.

De boerderij – met stal en schuur zo’n 42 meter diep - stond met de korte zijde aan de Markt. Die voorzijde was café “Marktzicht”. Dit was - zoals vaak in deze tijd – het domein van de vrouw. Die deed dat erbij, naast het werk van het boerenbedrijf waar voornamelijk de man voor zorgde. Daarnaast was er achter in den hof nog een schilders werkplaats. En juist daarmee bleven de Van Empels bekend met en vertrouwd in het dorp: de jongere Toon/Toontje*1915, schilder en een vrolijke flierefluiter, een echte dorpsfiguur die iedereen kende, het leven nam zoals het op hem afkwam en dat was bijna altijd met een vrolijke kant.

Ernstiger van aard was zijn vijf jaar oudere broer Harrie. “Meester-schilder” noemde die zichzelf graag en hij wás het ook. Schilderde met vaste hand in krullige letters opschriften op deuren en winkelpuien, schoon-schrijver van oorkonden waar en indien nodig en ook nog eens een meer

Plattegrondtekening Harry van Empel

dan verdienstelijk amateur-schilder. In het café, bij "Van Empels" heette dat hier, was ook een gildekamer. Het aloude Catharina en Barbaragilde (1506) had er zijn thuis in een eigen ruimte. In het café zelf "teerden" de gildebroeders met kaarten, buurten en ja, natuurlijk óók met bier drinken. Achter de boerderij, in d'n hof, stond "d'n doel", een eigen 16 meter hoge schutsboom om er het zgn. "wip schieten" te oefenen. Men deed er de voor wedstrijden in de regio zo belangrijke schietvaardigheid mee op en hield die bij. In afwijking tot alle andere gilden in de buurt, had Catharina en Barbara toen al het geweer. Vanwege de veiligheid gebeurt dit schieten "verticaal". Veel gebruikelijker is de hand-, voet- of kruisboog, "hori-

zontaal" dus, en dat gebeurde vroeger altijd in "d'n Doel", niet hier. Nog steeds heeft het oudste Eerselse gilde het geweer. Het recht om dit wapen te mogen hebben, dateert uit de tijd dat "de schut" werd opgetrommeld (letterlijk) om bij dreigend gevaar huis en haard mee te helpen verdedigen. Het geweer te dragen, is dan ook tot op de dag van vandaag de trots van het St.Catharina en St.Barbaragilde.

"Doelen" zijn er in de eerste tientallen jaren van de vorige eeuw méér geweest aan de Eerselse Markt. Die waren er bijv. achter in de tuin van de Harmoniezaal, bij Frans Bierens (Frans Lens) en de zgn. "grote doelen", bij Tist van der Heijden in De Roskam, aan de overkant. De Eerselse handboogschutterij "Strijd en Vrede" had - ook als enige in de Kempen - bij Tiste zelfs een overdekte baan. Daardoor was het mogelijk om ook 's winters te trainen, een faciliteit die de kans op het behalen van prijzen in de zomerse wedstrijden aanzienlijk vergrootte. Nu is daar 't

Voorheen stonden hier nrs 23-27

Mènneke en je kunt het nog eens proberen: jarenlang hebben er nog de restanten van die doelen gestaan. Misschien is er nog iets van te zien . . . Piet van Woerkum (1918-2006), dorpschrijver van weleer, noteert in zijn gemakkelijke schets - "D'n Doel" – heel levendig hoe het bij de wedstrijden aan toeging.⁴

Van de drie pandjes had alleen nr. 27 een eigen achterom. De nrs 25 (Schut) en 23 (Van Nunen) moesten het doen met (het recht van) overpad. Tussen de huizen – aan de voorkant ogenschijnlijk aan elkaar vast – speelde de jeugd in de smalle gangetjes. De tekening laat die ook zien. Vermeldenswaard is nog, dat in het achterland slager/slachter Van Nunen een opslag had van slachtafval, de "bottenbak". Zo heette die nou eenmaal en de kinderen uit de buurt wilden er nog wel eens in spelen. Of dat wel zo goed was, vroeg niemand zich af en evenmin wat ouders daarvan zouden vinden . . .⁵

Het einde

Wat er na 1965 is gebeurd, weet menig Eerselnaar van nu nog heel goed: de panden Markt 23 tot en met 27 werden volledig gesloopt om plaats te maken voor een modern en up to date bankgebouw, dat paste in Eersel, zoals men dat toen voor zich zag. (Het zal overigens nog geen 25 jaar als zodanig dienst doen). De Boerenleenbank Eersel gaat over naar en op in de Coöperatieve Raffeyen - Boerenleenbank BA. Na nog meer vernummering komt het geheel uiteindelijk in 1988 als F4462 ter grootte van 29.90 are op naam van Paridaans & Liebrechts BV te Eersel, veehandel.

En het jaartal 1699?

Er is in het verleden menigmaal gesteggeld of het écht 1699 is en eigenlijk misschien tóch wel 1669 zou moeten of kunnen zijn?

Niets "moet", want 1669 zou alleen op z'n plaats zijn wanneer onomstotelijk vast staat dat dit juist is. En die zekerheid is er niet: kadastraal secuur vastleggen is er niet eerder dan het er is, dat is dus pas vanaf 1832 .

Aandachtig bestuderen van de cijfers laat geen andere conclusie toe dan dat de twee laatste cijfers absoluut gelijk zijn aan elkaar en anders zijn dan het sterk erop lijkende tweede. Geen twijfel mogelijk.

Houd het er dus maar op dat ergens in het verleden de ankers los zijn geweest en niet helemaal precies goed zijn terug geplaatst of misschien toch wel ? . . .

Pierre Panken / Harrie Grielen

4 In : Hardspaat boven èrns, p.20 en ook verderop in deze Rosdoek nog eens na te lezen.

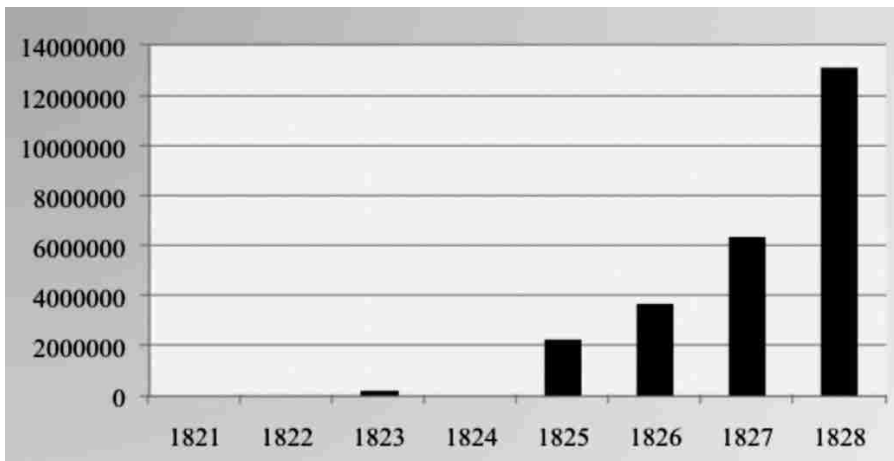
5 Beschrijving en tekening van zijn ouderlijk huis met dank aan Harry van Empel *1936, oud-regerend deken van het St.Catharina en St Barbaragilde Eersel.

MUNTVONDST BERGEIJK 1950 – EEN POT MET GOUD EN ZILVER MET ALS DECOR: OPROER EN MUITZIEKTE

Deel 2

In Rosdoek 163 (sep.) was te lezen hoe Bergeijk omstreeks 1950 in de ban raakte van een mogelijke goudvondst. De samenstelling van die vondst èn de muntpolitiek van Willem-I in de roerige jaren van de Belgische afscheiding kunnen mogelijk zicht geven op het ‘waarom verborgen?’ van deze vermeende ‘schat’. In deze bijdrage het vervolg.

Komen we bij de dubbeltjes. Daarvan zijn er onder Willem-I géén aangemaakt na 1828. Dat 1827 en 1828 het best vertegenwoordigd zijn in de muntschat, mag, gezien de productie, geen verwondering wekken.

Productie-aantallen dubbeltjes tussen 1821-1828

En de kwartjes? In de vondst zijn die tussen juni 1823 en december 1829 geproduceerd. In de jaren 1825 en 1826 worden de meeste kwartjes gemunt. De maandproductie in bijvoorbeeld Utrecht bedraagt vaak tussen de 1 en 2 miljoen. Later vond dat alleen, mondjesmaat, plaats in januari (346.080), augustus (200.430) en september (160.350) in Brussel, en tenslotte in Utrecht in 1830. In totaal 426.532. Munten ter waarde van één gulden en meer werden al wel in 1830 geslagen.

Concluderend kunnen we stellen, dat de munten van Willem-I in de muntvondst een reflectie zijn van vóór eind 1829 en het munten ná dat

jaar. Dat wellicht het beperkt aanmunten ná die datum maakt, dat het verzamelen van munten in de muntvondst nog enige tijd na eind 1829 is kunnen doorgaan, zeker voor wat betreft de dubbeltjes en kwartjes. Dat geldt niet minder voor de oudere munten die nog volop in circulatie waren en de overgrote meerderheid uitmaken van de vondst.

Overigens geldt dit eveneens voor de overige munten. *Met de Wet op het Nieuw Muntwezen* in 1816 accepteerde 's Rijks schatkist bij betalingen, zoals die van belastingen, in de noordelijke provincien de oude munten uit de Republiek. In de zuidelijke provincien echter die uit de Oostenrijkse Nederlanden, uit Luik en zelfs ook de oude Franse munten (franc en oude écu) die nog in roulatie waren. Maar dit gold niet andersom. *'Alle andere Munten zullen als vreemd worden beschouwd en diens volgens niet in 's Rijks schatkist aangenomen worden'*. (Art. XVI)

Pas onder Willem-II volgen een algemene hervorming van het muntwezen en een omvangrijk hermuntingsplan waarbij de oude munten worden omgesmolten. Het is duidelijk dat de muntcirculatie onder Willem-I in belangrijke mate een gevolg is van de samenvoeging (de 'union intime et complète') die Willem zich voorstelde en vervolgens de ontbinding van Noord en Zuid volgde.

België vrij tot aan de Moerdijk!

In 1967 suggereert Van Gelder een relatie tot de afscheiding van België. Een verdere toelichting en onderbouwing met bijvoorbeeld historisch onderzoek ontbreekt. Het blijft bij numismatiek, en wat betreft historische context bij een stelling. Wat speelde er en wat had dat voor effect tot op het micro niveau van de Witrijt? Hoe kan dat verklaren dat ergens na 1829 verborgen geld tot 1950 op een geheime bergplaats bleef?

Als reactie op de conservatieve politiek van Willem-I slaat op 25 augustus 1830 de vlam in de revolutionaire pan. Na roerige weken roept het Voorlopig Bewind op 18 november 1830 de onafhankelijkheid van België uit. Vandaaruit klinkt de overmoedige kreet: 'België vrij tot aan de Moerdijk'. In de kranten verschijnen berichten van in de grensstreek binnenvallende bendes. Zij zouden geld vorderen en geweld plegen. In het jaarverslag van de districtscommissaris van Oirschot wordt melding gemaakt van schendingen van het grondgebied door plunderende en rovende Belgen in de gemeenten Hilvarenbeek, Valkenswaard, Bladel, Reusel en Bergeijk. In Eersel hebben bij gelegenheid van een markt ongeregelheden plaats en is er later - met 'verregaande stoutheid' - een afgelegen huis bij nacht bestolen.

Zo ook in het gehucht Loo onder Bergeijk, waar een twintigtal gewa-

De Witreid 1837-1838

gevangelijk weggevoerd, zoo het heette, uit wedervraak'.

pende muitelingen winkelier en zilversmid Bussing overvalen, de deur open schieten, het huis doorzoeken en voor 315 gulden winkelgoederen roven. Deze gebeurtenissen hebben de bewoners van het district met angst en onrust vervuld. Ook in 1831 was de rust verstoord door invallen, met plundering gepaard gegaan, in de gemeenten Reusel, Bladel, Bergeijk en Hooge-Mierde. Het was zelfs zover gekomen, dat de burgemeesters van Reusel en Bladel waren 'opgeligt en

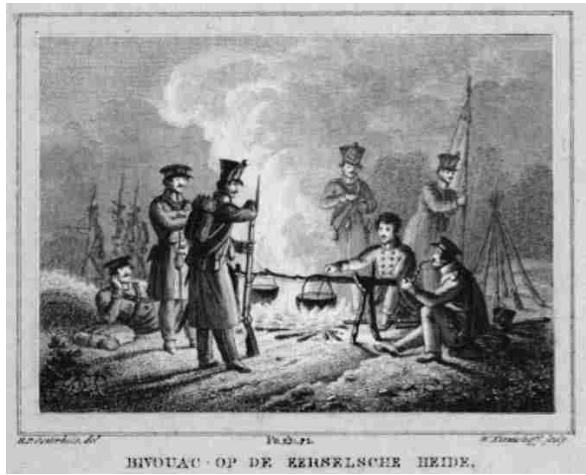
Niet in het minst in de streek van de grens, eind 1830 vastgesteld in Londen door de grootmachten, ondervindt men de gevolgen van het conflict door inkwartieringen van het almaar groeiend veldleger. Pas wanneer in 1834 een gedeeltelijke demobilisatie wordt afgekondigd, gaat de druk enigszins van de ketel. Zowat elk Brabants huishouden was verplicht meerdere vreemde militairen op te nemen. Volk dat je graag op enige afstand hield van wat je lief was.

Door de mobilisatie van begin 1831 valt de handel tussen België en Nederland volledig stil. Veiligheidskaarten en binnenlandse paspoorten worden ingevoerd en elke vorm van 'communicatie' met de in opstand zijnde provinciën wordt verboden. Op 8 februari 1831 stelt de koning een voorlopige linie van toezicht in voor de in- en uitgaande rechten en accijnzen langs de zuidelijke grens. In de streek waar we het hier over hebben loopt deze globaal van de kern Bergeijk, via de Hoge Berkt, de Boksheide, Heestert en Pan naar de kern van Hapert. Het gehucht de Witrijt ligt daar ten zuiden van.

Op 1 augustus 1831 is het zover. *'Het is dan nu genoegzaam zeker dat wij de grenzen van oud Nederland gaan overschrijden en tegen muitzucht en oproer strijden om de rechtvaardigste zaak te doen zegevieren'*, schrijft Kronenberg.

Op de Eerselse heide slaat de 3de divisie haar eerste bivak op. *'Na een tien uur durende mars in de brandende zon, kwamen de Vrijwillige Ja-*

gers doodvermoeid, hongerig en zeer dorstig aan. Voor dat kon worden gegeten werd de hele avond in beslag genomen door het graven van kookgaten en het aandragen van water, hout en stro voor vuren. De talrijke wachtvuren in onafzienbare rijen, het gehinnik der paarden, de werda's (= 'Wer geht da?', BB) der schildwachten en boven dat

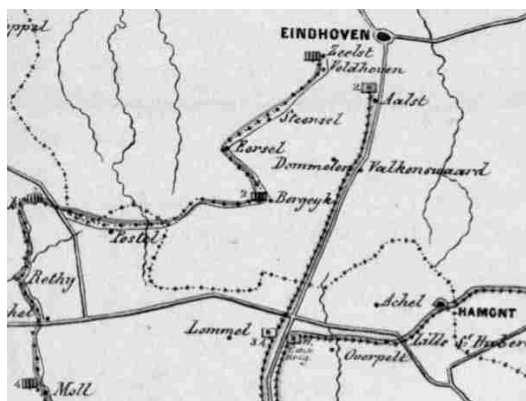

Bivouac op de Eerselse heide

alles een prachtige hemel, vol flikkerende sterren, dit alles leverde een inderdaad indrukwekkend geheel, bij de gedachte wat ons te wachten kon staan.'

Cannegieter beschrijft in zijn dagboek 'een onaangenaam bivak' op dinsdag 2 augustus. Deze dag was er grote verwarring. Een dag lang marcheerde men vanaf de Markt in Eindhoven naar de Bergeijkse heide. Zonder eten werd tegen de avond order gegeven verder te marcheren. Dat viel niet in goede aarde. 'Het volk dat kwaadwillig was geworden, doordien wij zoo nutteloos lang op de Bergeijkse heide hadden gelegen en nu, daar het reeds donker begon te worden, marcheeren moest, zonder nog te weten waar het einde van dien langen marsch was, sloeg uit moedwilligheid in een huis te Wilreit, geloof ik dat dat gehugt heet, de glazen in.'

Hardeman schetst in zijn dagboek het oprukken en voort marcheren op de 3de augustus tot aan het Postels Bos, dat eerst nog door Jagers doorzocht werd. 'Een groot gedeelte van de manschappen maakte van deze halte gebruik om zich van vele overtollige en onbruikbare goederen te ontdoen.' In de week vóór het "Voorwaarts!" van 1 augustus hadden militairen, aanvoelend wat stond te gebeuren, al de nodige zaken richting het thuisfront verstuurd. (Terzijde: in Arendonk en Retie '... kon men voor Brabands of nieuw Hollands geld bier, brood, of wat men begeerde verkrijgen. Maar wanneer men hun oud Hollands geld aanbood, waarvan zij enig geld moesten teruggeven, wilden zij ons liever hetgeen men gekocht had schenken. Velen maakten daarvan gebruik, die altijd oud Hollands geld aanboden.')

Route tiendaagse veldtocht (Rijksmuseum)

In het najaar van 1832 is er het enige moment van dreiging ná de Tiendaagse Veldtocht als er geruchten circuleren over een Belgische aanval op de provincie Noord-Brabant. De Belgen zouden daarbij over niet minder dan zestigduizend man beschikken, goed geleid door in Frankrijk getrainde officieren. Kikkert meldt daarover in zijn journaal:

'De dag van den 15^e September hadt veel alsof er een kloppartij zoude plaats hebben, ieder pakte zijn koffer, Couriers vlogen links en rechts. Verscheiden bataillons marcheerden en andere hielden zich marschvaardig; de artelerie en cavalerie namen positie en het Vriesche bataillon hadt reeds order om met 1 batarij veld en 1-2 batarij rijdende artelerie post te vatten. De bakkers werden overal gerequireerd tot het bakken van brood en de aanvoer van vee en fourage duurde de geheele dag voort.' De volgende dag zou de grote aanval losbarsten, maar er gebeurde niets: 'Den 16 bleef alles hetzelfde, de belgen bleven aan de grenzen, en de grensdorpen werden door de onzen ontruimd ten einde hun gelegenheid te geven om te kunnen advanceeren....'

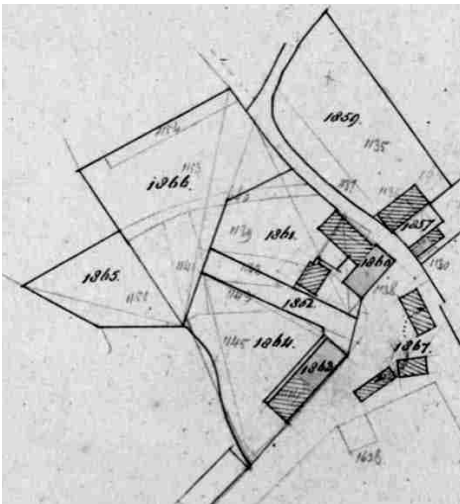
Samenvattend kunnen we stellen dat de jaren 1829-1839 de nodige onrust kenden, vooral in de grensstreek. Meerdere redenen van (extra) spanning doen zich voor en daarmee meerdere momenten voor (extra) zorg om wat het beschermen waard geacht wordt. Hoe verleidelijk het ook is om daarmee het verstoppjen van de muntschat te verklaren, toch is de vondst moeilijk in verband te brengen met één specifiek gebeuren of moment.

De conclusie kan niet verder gaan dan dat de datering van de sluitmunt samenvalt met de historische periode van afscheiding van België. Voor een oorzakelijk verband is geen enkele aanwijzing en van dodelijk militair geweld ter plekke is evenmin sprake. Samenstelling, waarde en locatie in een nederzetting wijzen meer in de richting van een zeer plaatselijke achtergrond. Biedt onderzoek aansluitend op de vindplaats dan wellicht antwoord op de vragen naar moment en reden van het verbergen en misschien ook van het niet-ophalen?

Speuren in de plaatselijke omstandigheden

Op 23 september 1950 dient Frans Cuijpers bij de gemeente een verzoek in voor het veranderen van een gebouw op Witrijt 6. Het werk, begroot op 1800 gulden, bestaat 'in het maken van een nieuwe voor- en achtermuur, kelder onder begane grond en nieuwe kap'. De vergunning, zonder tekening, wordt afgegeven op 19 oktober. Dan al is met de werkzaamheden begonnen. 'Bij het graven van een sleuf werd het dek-seltje van een begraven urn geraakt', aldus de zoon zo'n 65 jaar later. Na een brand, enkele jaren nadien, wordt de boerderij geheel vernieuwd. Deze staat er tot op heden.

Via het kadaster is de boerderij die er in 1950 stond met hulp van registraties van wijzigingen en veldtekeningen in de tijd terug te volgen. Het blijkt een naar het zuiden toe vergrote boerderij die daar al stond bij de eerste kadastrale opname begin 19de eeuw. Op een veldtekening uit 1876 zien we de situatie op beide tijdstippen weergegeven.

Kadastrale opname 22 mei 1876

Het perceel met oorspronkelijk nummer 1144 (huis en erf 590 m²) staat bij de eerste kadastrale opname op naam van de kinderen Francis Smets. Deze laatste was overleden in 1823 waarna schoonzoon Arnoldus het vrijgekomen landbouwbedrijf huurde. In 1836 koopt zijn broer het onroerend goed. De persoonlijke en ruimtelijke omstandigheden ten tijde van het begraven van de munten zijn hiermee verduidelijkt.

Een mogelijke verklaring

Bouwman-koopman Arnoldus Klessens, geboren in 1791, trouwt in 1819 met Elisabeth Smets. In 1829 sterft op 19 juli zijn drie maanden oude zontje, nadat eerder ook zijn vrouw, minder dan drie weken na het kraambed, is overleden. Hij blijft achter met drie jonge kinderen: Lambert (1820), Peter (1822) en Francis (1825).

In mei 1831 hertrouwt Arnold met Mechtilda Wils. Dat is ongetwijfeld de reden om een inventarisatie van zijn bezittingen als weduwnaar, met een waarde van 4618 gulden, notarieel te laten vastleggen. Aan levende

De Koperteut, een beeld van Peter Roovers in Luyksgestel

have bezat hij, naast twee paarden, drie melkkoeien, nog twee varkens en een veertigtal schapen. Zijn nieuwe vrouw is de zuster van een gekend voorman van een Compagnie van koperhandelaren (teuten) richting Denemarken. Een broer van zijn eerste vrouw, Peter, was overigens ook koopman, in Hochheim in Pruisen. Van betrokkenheid in de internationale teutenhandel is evenwel niets gebleken. Notariële akten van opdrachten tot publieke verkopen getuigen slechts van lokale en regionale activiteit. Dat gaat om handel in vlas en houtproducten als planken, brandhout e.d. en steeds om een paar honderd gulden. Stuivers zullen voor hem vooral pasmunten zijn geweest en centen en

halve centen weinig meer dan drinkgeld om te klinken op een dag van succesvolle transacties.

Binnen negen maanden na zijn huwelijk, bevalt Mechtilda - op Tweede Kerstdag - van een levenloos kind. In november 1832 komt dochter Anna Klessens ter wereld. Op 23 september 1833 slaat in de bloei van zijn leven het noodlot toe: buur Jan Aarts en broer Peter melden zich op het gemeentehuis om aangifte te doen van het overlijden, die ochtend om 11

uur, van de dan 42-jarige Arnold, koopman. Van enige militaire schermutseling of andere activiteit is geen sprake. Begin 1836 wisselen de roerende goederen van Arnoldus voor fl. 546,87 van eigenaar en in hetzelfde jaar gaat het huis (F1144) met 16 percelen grond voor 650 gulden over naar zijn broer Peter en de drie minderjarige kinderen van Arnoldus.

Een scenario dat zich nu wel heel nadrukkelijk opdringt, is dat de munten

in een pot met deksel in de grond geborgen zijn door Arnoldus Klessens, bouwman-koopman. Hij komt plots thuis te overlijden zonder iemand op de hoogte gesteld te hebben van de plaats waar die verborgen is. Ook voor directe verwanten heeft hij die pot met geld - op een welgekozen plaats in de ondergrond van zijn woonstede - goed geheim gehouden. Een plek met ingebouwde 'kluis', ergens na 1823 aangelegd. Dat hij deze mogelijk tot in 1833 (aan)gevuld heeft met in de grensstreek actueel in circulatie zijnde gouden en zilveren munten. Een grensstreek waar de handel tussen noord en zuid (officieel) een halt was toegeroepen. Een grensstreek ook met een gemengd geldsysteem tot na de definitieve regeling met België. Een "*petite histoire*" tegen de achtergrond van grotere historische omwentelingen.

Wellicht meer alledaags en veel gewoner dan we gewend zijn aan te nemen. Ook in turbulente historische tijden wil nog wel eens het noodlot op geheel persoonlijke en totaal onverwachte wijze toeslaan, maar . . . het zal toch niet zo zijn, dat Elisabeth voor haar man misschien ook wel een geheimpje had?

Bart Beex

BRONNEN

Naast archieven, is gebruik gemaakt van onderstaande literatuur:

Aarts, J. (2000), Coins or money? Exploring the monetization and functions of Roman coinage in Belgic Gaul and Lower Germany 50BC-AD450.

Beek, M. van der (1997), De muntslag van koning Willem I.

Cannegieter, H. (1930), Grootvader's Glorie. Het verhaal van den tiendaagschen veldtocht.

Gelder, H. van (1953), Een muntvondst te Bergeijk. In: Brabantia, 1953, nr. 1, 117-126.

Gelder, H. van en J. Boersma (1967), Munten in muntvondsten.

Hardeman, J. (z.j.), Dagboek van de tiendaagse Veldtocht. Zie: www.vandervelde.net/1830/dagboek.htm

Hilkhuijsen, J. (2007-2008), Dagboek van de Vrijwillige Jager der Leidsche Hoogeschool J.F.C. Kronenberg. In: Armamentaria, 2007-2008, 208-226.

Kikkert, J. (1980), Bericht van de Tiendaagse Veldtocht. België en Noord-Brabant in de frontlijn 1830-1834.

Piet van Woerkum (1918-2006) was in Eersel een bekend en vooraanstaand persoon. Telg uit de muzikale Van Woerkum-familie zong hij zelf goed en dirigeerde ook jarenlang het kerkkoor. Hij was actief in het verzet tijdens de oorlog en bracht, bij de bevrijding van Eersel op 19 september 1944, als lid van PAN [Partizanen Actie Nederland] de toenmalige, "foute" NSB-burgemeester op.

Piet schreef ook regelmatig over het dorpsleven. Mensen en gebeurtenissen uit zijn jeugd, maar even goed nog uit latere jaren, komen naar voren in zijn zelf uitgegeven bundel "Hardspaat bovenèrms". De schets met de titel "D'n Doel" geeft een sfeer van vroeger heel mooi weer en past daarmee prima bij de beschrijving van een oud café aan de Markt èn "d'n doel" die daarbij hoorde, elders in dit nummer. Woordkeuze en spelling zijn van Piet van Woerkum en - op een enkele tikfout - na ongewijzigd.

D'N DOEL

In het begin van de jaren dertig werd in d'n hof van herberg "De Roskam" 'nen overdekte doel gebouwd. Het was in de gloriejaren van de Handboogschutterij "Strijd in Vrede", die bij Tist van Ceelen thuis was. De vereniging telde een aantal talentvolle schutters. Tist zelf maakte toen deel uit van het Nationale Team. Later, toen hij zijn café van de hand deed en op de Duizelseweg ging wonen, was hij ambachtelijk bogenmaker. Van de andere schutters noem ik Pietje van Ceelen, die heel veel keren het koningschap op zijn naam bracht en ooit keizer was, Piet van Gils, smid Colsters, brouwer Wijnen, Wimpie van Hulsel, Harriëke van Sambeek ('t Henneke, voor het onderscheid met zijn even oude naamgenoot en neef, die om dezelfde reden 't Möpke heette), Nelis van Hooff en de om zijn ijzersterke zenuwen befaamde Fried van Deurzen. Van Fried wordt verteld, dat hij als laatste van het zestal moest schieten op een concours van Sint Jansdoelen in Duizel. Bij Janus van Dooren op de Donk. Als extra prijs was er een beker van burgemeester Panken, voor het hoogst eindigende zestal. Strijd in Vrede had goed gepresteerd, maar het wachten was nog op Fried. Was het eindschot een roos, dan was de beker voor Strijd in Vrede. "Als ge 'n roos schiet, krijgt ge van mij de grootsten borrel die Janus schenken kan", heeft onze Janoom toen gezegd. "En als ik hem niet schiet, krijgde gullie d'r allemaal ene van mij", riep Fried met veel bravour. Toen werd het stil rond de banen. Fried trok zijn laatste pijl en schoot middenin de roos.

D'n Handboog in de goeie dagen. Onze vader maakte er nog een clublied voor, dat op samenkomsten en voor behaalde successen werd gezongen.

*Strijd in vrede, edele mannen,
Een van geest en een van zin,
Leed en kommer blijft verbannen,
Lustig gaan we 't strijdperk in.
Leve lang, leve lang, leve lang,
Strijd in Vrede, leve lang.*

Zo was een van de coupletten.

D'n overdekten doel voorzag in een behoefte. Men kon er nu ook in de winter trainen. Nergens anders had men zo'n accommodatie. Ook uit de omliggende dorpen kwamen ze in Eersel hun pijlen trekken en werden wedstrijden gehouden in 't koud seizoen. Veel keren was ik op de concoursen. Onze Janoom, sekretaris van de club, nam ons mee om pijlen te dragen. 'Ne profijtelijke stiel, want voor elke pijl in de roos kreeg de drager ene cent van de schutter.

Ik zie de mannen daar nog staan, als ze de boog spannen. De pet staat achterstevoren op de kop. Ze plaatsden de pijl sekuur op de pees en met wijs- en middenvinger trekken ze de pees tot aan de lippen. 'Ne goeie schutter kust dan de pijl voor ie hem lost. En wij maar hopen, dat hij de roos treft vanwege die ene cent.

Het grootste gebeuren was de landenwedstrijd Nederland-België. Op het marktplein kwamen schietbanen en tribunes en de neringdoenden hadden tijdig gezorgd voor alles wat het publiek kon wensen. Er waren extra tramdiensten, ene vanuit Eindhoven en ene vanaf België. Voor het organisatiecomité, onder aanvoering van Nelis van Hooff, was het een hele teleurstelling, toen maar een handjevol mensen uit de tram stapte. Cafébazen en winkeliers moesten toezien hoe het Belgisch Team met ahang boterhammen en drinkkruikskes hadden meegebracht. Omdat onze eigen Tist mee schoot, waren die van Eersel in groten getale present. België won, zodat er weinig reden tot juichen was.

Strijd in Vrede, met zijn rijke historie, is niet meer. D'n Overdekten Doel nog wel. Wat verscholen in de wildgroei van de markthoven, staat hij te vergaan. Wat blijft, zijn de herinneringen aan wat in het gebouw allemaal gebeurde. Want naast het boogschieten waren er toneelavonden, feesten en was er een naaiatelier.

Strijd in Vrede, nooit verloren, zei het Strijdlied.
Alles verloren, zeggen wij.

Piet van Woerkum

HET CARILLON - 3

III EEN BIJZONDERE KLOKKENTOREN

Het unieke "carillon" van het huidige gemeentehuis

Inleiding

Sinds een aantal jaren heeft ook het gemeentehuis een "carillon". Niet iedereen zal het kennen en eigenlijk is het zelfs geen carillon. Eerder een torenuurwerk met bijzondere klok. Hoe bijzonder, mag blijken uit onderstaand artikel. Het is geschreven door Cees Vermeulen, de architect van de verbouwing in 2007. De tekst is helemaal van hem. Slechts de tussenkopjes en kleine wijzigingen ter verduidelijking, zijn van de hand van Harrie Grielen. Een enkele tikfout is verwijderd en leestekens aangebracht. Ook de titel is er door hem in "gesmokkeld" om het geheel beter te laten passen bij de eerdere artikelen over het carillon op de Markt in Rosdoek 162-163. HGn

Cees Vermeulen schrijft :

Geen verzorgingshuis !

Als architect van de uitbreiding vond ik dat het gemeentehuis voor de verbouwing er te weinig uitzag als een typisch gemeentehuis, maar meer op een verzorgingshuis leek (de flauwe kap en de repeterende ramen met uitvalschermen riepen deze associatie op). Ik wilde er niet zomaar een kantoorgebouw van maken, maar het gebouw er duidelijk als een 'raadhuis' uit laten zien. Eén van de middelen die ik daarvoor gekozen had, was het opnemen van een klokkentoren in het ontwerp, een *campanile*, zoals dat bij de Italiaanse pallazo's in de middeieeuwen en de renaissance al gebeurde (o.a. het Dogenpaleis in Venetië) en zoals ook de architect Hendricus Berlage had gedaan in zijn ontwerp voor het gemeentehuis van Usquert (Friesland) 1928-1930.

Usquert aarzelde, Eersel niet.

Net als in Usquert keurde het gemeentebestuur hier het ontwerp wel goed, maar slechts nadat de toren - om financiële redenen - lágger zou worden uitgevoerd als in het oorspronkelijke ontwerp. Berlage dreigde destijds voor eigen rekening de toren te verhogen, waama de trotse Friezen het ontwerp voor de hoge toren toch goedkeurden (en betaalden). Ik had het geluk dat de welstandscommissie, aangesteld namens de gemeente - net als ik - vond, dat de toren aanmerkelijk hoger moest worden.

Gemeentehuis Usquert, ontwerp van Hendricus Berlage

lange wijzer.

Door de vormgeving van de toren, met de karakteristieke galmgaten die waren ontworpen voor het carillon, was het vinden van een juiste plek en een juiste vorm voor zo'n traditioneel uurwerk eigenlijk geen doen. Toen ik aangegeven had dat ik als architect van het gebouw en de toren hier geen passende oplossing voor kon bedenken, werd me gevraagd of ik eventueel wel een passende functie zou kunnen vinden.

Die vraag heeft geleid tot het ontwerp van de "gokklok". De gedachte was, dat het aanbrengen van een uurwerk nog niet zo gek was. Ik vond dat daarbij wel een aantal uitgangspunten moesten worden gerespecteerd. Het uurwerk zou integraal deel uit moeten maken van de toren.

Een tweede eis die het (gemeente)bestuur stelde was, dat de toren een functie zou krijgen. Die was snel gevonden: vanuit een commissie van ambtenaren werd voorgesteld het historische klokkenspel in het voormalig raadhuis aan de Markt te gebruiken, nog steeds eigendom van de gemeente. Dit voorstel vond echter geen brede draagkracht, omdat dit carillon natuurlijk zijn geklingel over "de Mert" moest uitstrooien en niet over het parkeerterrein voor het gemeentehuis.

Lastige opdracht als uitdaging

Op initiatief van een comité onder voorzitterschap van de toenmalige burgemeester, mevr. Henny Houben-Sipman werd ik uitgenodigd om, pro deo (!), mijn visie over een alternatieve functie te geven en het ontwerp verder uit te werken. De commissie zelf had het plan om op de toren een traditioneel uurwerk aan te brengen, met ronde wijzerplaat en een korte en een

Omdat iedereen tegenwoordig met een mobiele telefoon rondloopt en de tijd dat pols- en zakhorloges alleen voor de rijken waren al lang achter ons ligt, moest het niet zomaar een klok worden om de tijd af te lezen. Omdat Eersel apentrots is op het beeldje van de contente mens, het goede bourgondische leven - en ik ook aan den lijve had ondervonden hoelang een "Brabants kwartiertje" kon duren! - vond ik ook dat het uurwerk hieraan iets bij moest dragen.

De contente mens

Uitdaging wordt unieke uitwerking

Deze uitgangspunten resulteerden in een uurwerk dat geplaatst werd achter een spleet in de toren en die uiteindelijk bestond uit drie draaiende transparante, over elkaar heen geschoven cilinders met opdruk en van binnenuit verlicht.

1: "dag en nacht verschil": de binnenste cilinder.

De binnenste cilinder is bedrukt met een kleurenverloop van nachtblauw naar blauw, paars, rood, oranje, geel naar lichtgeel (bijna wit) die in 24 uur 360° ronddraait. Deze kleuren symboliseren het zonlicht gedurende het verloop van de dag, maar dan precies een fase van 12 uur verschoven. Om middernacht is dus de lichtgele zijde zichtbaar en op het middaguur juist de nachtblauwe zijde. Hieraan kun je de tijd al een klein beetje aflezen.

2: "hoe laat hedde gij 't?": de tweede cilinder

De oplossing om een iets nauwkeuriger tijdsaanduiding achter de spleet te maken, heb ik ontleend aan de zogenaamde barbiers- of kapperspaal. Als deze draait en je kijkt naar een stukje, dan lijkt het of de rood-witblauwe helixlijn (spiraal) zich van beneden naar boven verplaatst. Door op de tweede cilinder een groene helixlijn aan te brengen en deze in 12 uur tijd 360° te laten draaien, lijkt het achter de spleet of de groene lijn zich langzaam naar boven beweegt. De keuze voor de kleur groen heeft twee aspecten.

Ten eerste wilde de gemeente Eersel zich als een "groene gemeente" profileren. Bovendien kwam groen niet voor in de kleuren van de binnenste cilinder en dus zou altijd contrasterend zijn.

Oorspronkelijk was aan de rechterzijde van de spleet nog een schaal met cijfers van 1 tot 12 opgenomen, maar die cijfers zouden dan veel te dicht bij elkaar komen te staan.

Omdat de helixlijn (zichtbaar als een schuine lijn) zowel op de linkse als op de rechtse kant als aanwijzer kan worden gebruikt, is besloten om zowel links als rechts van de spleet een schaalverdeling aan te brengen. Rechts van 1 tot en met 6 en links van 7 tot en met 12. Een mens kan wel ongeveer aanvoelen of het 3 uur 's middags, 9 uur 's avonds, 3 uur 's nachts of 9 uur 's morgens is. Dat levert geen vergissingen op. Het blijft wel een "gokklok", omdat je - bijvoorbeeld als de groene lijn ongeveer midden tussen de 4 en de 5 de rand doorsnijdt - moet gokken dat het ongeveer half vijf zal zijn.

3: "witte gij wetter gebeurt?": de buitenste cilinder

Bij mijn eerste presentatie was het comité – waarvan o.a. ook stedenbouwkundige Theo Hendriks en de kersverse gemeentesecretaris Harry Timmermans - deel uitmaakten, behoorlijk enthousiast. Ze zagen in het principe zelfs ongekende mogelijkheden. Misschien moesten er wel drie, vier of vijf cilinders over elkaar heen draaien met bijvoorbeeld de temperatuur of zoiets? Technisch was het echter niet haalbaar om nog meer dan één extra cilinder toe te voegen. De suggestie van het comité was: wijd die extra cilinder dan aan twee bijzondere gebeurtenissen van vreugde, die gekoppeld zijn aan het gemeentehuis. Dat zijn de aangifte van een geboorte en huwelijken.

De bode zou dan handmatig, met een druk op de knop, een cilinder in beweging brengen met daarop speentjes bij geboorte en bij huwelijken duifjes. Dit zou dan eventueel te combineren zijn met het loslaten van witte sierduifjes (waar vanuit dierenwelzijn nog wel wat kanttekeningen bij te plaatsen zijn).

Koninklijke Eijsbouts werd, omdat er toch al contacten waren o.a. voor het onderhoud van het carillon aan de Markt, gevraagd om een design en construct-overeenkomst voor de engineering en uitvoering te maken. Eijsbouts zou Eijsbouts niet zijn als die tóch niet zouden voorstellen om een *klok* in de toren te hangen. Daar waren de galmgaten toch voor? Daar kom ik later op terug.

Doordat het technisch niet haalbaar was om het uurwerk weersbestendig te maken, werd uit praktische overwegingen besloten de spleet van een smal, stalen kozijn en te voorzien van ontspiegeld glas. Dit was niet tijdig leverbaar, maar het gewone glas zou 'nog wel eens' door ontspiegeld worden vervangen. (Ik denk dat dat nooit gebeurd is). Verder werd de intensiteit van de verlichting in de uiteindelijke uitvoering in verband met de temperatuur en het energieverbruik, behoorlijk teruggebracht.

4: "'t luit": de klok

Het vierde element is de gegoten klok.

Al vanaf het begin opperde adjunct-directeur Joep van Brussel van Koninklijke Eijsbouts dat het opnemen van een luidklok toch wel heel veel zou toevoegen.

Samen met de technici van Eijsbouts had hij ook een idee: één klok die wordt aangeslagen, produceert naast de grondtoon verschillende zgn. 'boventonen'. Deze boventonen ontstaan allemaal op verschillende plaatsen in de klok en bepalen het timbre. Als een klok wordt gestemd, dan brengt de stemmer met een trilapparaatje (een resonator) een bepaalde zone van de klok in trilling en als de frequentie goed is, gaat dit deel meetrillen (resoneren).

Door op verschillende plekken ijzeren bouten met daaromheen elektromagneten te bevestigen, kan zo'n resonantie ook worden opgewekt. Eigenlijk werkt het dan net als een luidspreker. Als alle boventonen worden gebruikt, klinkt de klok als het ware of ze "uitgalmt" nadat ze is aangeslagen. Door maar één bout in resonantie te brengen, zou maar ook maar één boventoon weerklinken. Oorspronkelijk was het idee, dat uit dit resoneren via een computerprogramma ook verscheidene composities te maken zouden zijn. Die zouden dan klinken door combinaties van die verschillende boventonen.

Laten klok en cilinders zich nog zien?

Het in gebruik nemen van het uitgebreide gemeentehuis viel bijna samen met het aftreden van burgemeester Houben, persoonlijk toch een grote animator voor het realiseren van het uurwerk en de klok. Daarom weet ik niet in hoeverre het initiatief om de klok zo te gebruiken en ook de cilinders met huwelijken en aangiften van geboorten te gebruiken, ook verwezenlijkt is.

Het is een heel verhaal geworden. Maar het is óók een van de leukste projecten waar ik ooit aan heb mogen werken en één van de meest originele ontwerpen die ik ooit heb mogen maken.

Burgemeester Henny-Houben Sipman

Cees Vermeulen, architect.

Harrie Grielen

HEEMKUNDIGE STUDIEKRING DE ACHT ZALIGHEDEN HET ONTSTAAN ERVAN

Zoals gebruikelijk is bij speciale leeftijden wordt er een feestelijk tintje gegeven aan het bestaan. Helaas de leeftijd 20, 30 en 35 b.v. hebben niet de sfeer om er even stil bij te staan.

Dit is evenmin van toepassing voor 70. Wij leden zullen hiervoor nog een 5-tal jaren moeten wachten.

Toch heeft het hoofdbestuur van Brabants Heem gemeend een uitzondering te moeten maken voor onze kring die inderdaad 70 jaar bestaat, ook al zijn er nog meer heemkundekringen die dezelfde leeftijd hebben. Geen enkel kring heeft echter tot nu toe een lid dat op een lidmaatschap van 70 jaar kan bogen. Wel mev. A. Driessen-Sterke die in maart 2017 als blijk van waardering uit handen van het Brabants Heembestuurslid A. Jacobs een zeer mooie schaal kreeg overhandigd die speciaal voor dit heuglijke feit was ontworpen.

Mevrouw Driessen krijgt voor haar unieke jubileum – naast de schaal van Brabants Heem – van onze kring een boek.

Over 5 jaar wil onze kring haar 75-ste verjaardag vieren. Dat zal ongetwijfeld gepaard gaan met een overzicht van wat er zoal vanaf het prille begin gebeurd is. Inderdaad geen gemakkelijke opgave, als men niet over een archief of archiefje beschikt. In het begin van de oprichting en nog vele jaren erna legde de secretaris verslagen van verga-

deringen en gebeurtenissen vast in een schrift. Soms beschikte hij/zij over een schrijfmachine en kon met carbonpapier zelfs twee of drie doorslagen maken; zelfs in 1975 gebeurde dit nog door de secretaris van het hoofdbestuur van Brabants Heem. We kunnen het ons nu nauwelijks meer voorstellen. Wat erger is: bij overdracht van het secretariaat raakten de schriften zoek. Zo gaat de geschiedenis van een kring verloren, in ieder geval bij onze kring.

Daarom nu het dringende verzoek aan ieder lid die nog enige informatie over de werkzaamheden van onze Studiekring in de beginperiode tot circa 1975 heeft, deze door te spelen naar het bestuur.

Een korte inleiding voor de geschiedenis van onze kring.

Reeds heel kort voor de Tweede Wereldoorlog gaan er in Midden- en Zuidoost-Brabant stemmen op, een vereniging op te richten die aandacht besteedt aan de eigen cultuur in heden en verleden. In Midden-Brabant is W. Binck, priester van het bisdom en later pastoor in Alphen, de drijvende kracht samen met ir. A. Juten en kapelaan C. Kramer. In Zuidoost-Brabant zijn dit H. Mandos in Eindhoven en P. Dorenbosch in Boxtel. Een Stichting begint haar activiteiten al in 1939 en heeft haar thuis in de abdij van de Norbertijnen in Heeswijk waar pater Hugo Heijmans zijn kamer heeft. De Duitsers vrezden tijdens de oorlogsjaren het verzet van de leden van de werkkring. Daarom wordt op 15 september 1941 de Bond van heemkundige kringen verboden en opgeheven; maar ze gaat onder-

gronds nog in alle stilte verder.

Meteen na de bevrijding van de overheersers in september 1944 slaan enkele leden snel de trom. Een van de eersten in de grote kring van de Zaligheden is Gerrit Beex, de archeoloog, die samen met Hein Mandos van Eindhoven en zijn priesterbroer Harrie Beex in

Gerrit Beex en Hein Mandos

de streek zeer actief worden. De twee broers zijn lid van een geachte familie in een van de belangrijkste dorpen van de Kempen, Hoogeloon. Om voortaan de waarheid te spreken: de middeleeuwse liederen als *Toen Hertog ging varen*, *Casteren Kermis*, *Van Sinte Lucij* en verscheidene andere, opgenomen in de bundel *Den Brembos*, dateren van 1947 zoals schrijver van de teksten H. Beex zelf openbaart in *Brabants Heem* jrg. 24 nr 3 en meedeelt dat de muziek gecomponeerd is door zijn collega-priester Floris van der Putt.

Na allerlei informatie en werving gaat in de Kempen van Lage Mierde-Reusel-Eersel-Bergeijk-Westerhoven-Veldhoven-Wintelre en alle dorpen in dit grote gebied in 1947 enkele maanden na de oprichting van het Be-

stuur van de Stichting op 9 februari en ook de Heemkundige Studiekring op 25 juni 1947 van start. De voorzitter van het bestuur is P. van Eynthoven, hoofd der school in Netersel, en secretaris mej. Marietje van Hoof, onderwijzeres in Hoogeloon. Het algemeen gezegde "Als je in het onderwijs iets wil betekenen, moet je lid zijn van de heemkundekring," heeft veel jaren gegolden.

Het jonge hoofdbestuur heeft zijn voorwerk uitstekend verricht: in het eerste jaar worden in het najaar de kaderdagen gehouden, in augustus het eerste driedaagse werkkamp en in het voorjaar de eerste twee archeologische dagen in Boxtel. Deze drie elementen bestaan nu nog steeds, zij het misschien in een zgn. moderne vorm.

Vanaf de oprichting is de aandacht voor de archeologie in onze kring zeer sterk geweest. Vanzelfsprekend, heb ik een liefhebber van ver buiten de streek geregeld horen zeggen; een Gerrit Beex in je omgeving is

een zegen. Wanneer je de eerste 25 jaargangen van ons verenigingsblad Brabants Heem doorbladert, zie je hoeveel hij aan archeologische artikelen met tekening van de vele vondsten bijeengebracht heeft. Aan hem dankt Noord-Brabant dat het in Nederland zo'n speciale plaats inneemt en zoveel archeologen hun geboortegrond in deze provincie weten.

In 1949 reeds verschijnt Nr.1 van Jaargang 1 van Brabants Heem met als eerste artikel De Eerselse "Voddeguld" van P. Kwinten, onderwijzer in Eersel. Van hem is ook de tekst van het Eersels volkslied op een melodie van Harry van Woerkum.

Piet Kwinten

Deze aanzet tot het vastleggen van de geschiedenis van onze Heemkundige Studiekring wordt vervolgd wanneer meer gegevens beschikbaar zijn dan slechts de namen van enkele oud-leden die in mijn geheugen gegrift staan. Ieders hulp wordt zeer dankbaar aanvaard.

Kees Cornelissen

**DE VEILIGSTE PLEK
VOOR ALLES
VAN WAARDE**

**BEWAAR UW WAARDEVOLLE SPULLEN IN
HET BEST BEVEILIGDE FORT VAN NEDERLAND**

Kom een kijkje nemen in ons unieke pand.
Maak vrijblijvend een afspraak.

Dr. Hiltroplaan 1 ■ 5652XR Eindhoven
T 040 70 73 131 ■ www.fortados.nl

FORTADOS
DESIGNED TO PROTECT

Ad Kokx v.o.f.

Witgoed

Sigarenmaker 10D
5521 DJ Eersel
Tel. (0497) 51 33 69
Fax (0497) 53 43 65
E-mail: info@adkokxwitgoed.nl
Internet: www.adkokxwitgoed.nl

reparatie en verkoop van was- en koelapparatuur

Bij inleveren van deze bon krijgt u een Kerastase ritueel t.w.v. €15.00 voor €7.00. Heeft u vragen? Bel ons gerust!

www.denbarbier.nl, Hint 4, 5521 AH Eersel, 0497-514026

van Herwijnen
SERVICES

Van Herwijnen
services 10 jaar

installatie & advies

Locatie

Horstveld 14
5521 SL Eersel

Neem contact op

Tel. 06 - 19 19 30 55
info@vanherwijnen-services.nl

www.vanherwijnen-services.nl

Sterkin **DE ECHTE**
WATERLUSTIG

• Service en onderhoud aan cv-toestellen

• Milieubesparende wateroplossingen

• Complete badkamers

• Zonne-energie en warmte terugwinning

ATD
MACHINERY

ATD Machinery B.V.

Smaragdweg 30
5527 LB Hapert

info@atdmachinery.nl
www.atdmachinery.nl